

Powstanie i rozwój Polskiej Misji Katolickiej we Francji (wybrane problemy)

Monika Wiśniewska

Instytut Historii Nauki PAN

ORCID: 0000-0002-8877-8807

Powstanie i rozwój Polskiej Misji Katolickiej we Francji (wybrane problemy)

FOTO:

1. Ks. Wilhelm Szymbor CM (1879–1949), pierwszy rektor Polskiej Misji Katolickiej we Francji. Źródło: domena publiczna, Wikipedia.
2. Seminarium Polskie w Paryżu, źródło: <http://seminariumpolskie.fr/pl/historia-seminarium> [10.12.2023].
3. Kościół Notre-Dame-de-l'Assomption (pw. Najświętszej Maryi Panny Wniebowziętej), przekazany Polskiej Misji Katolickiej we Francji w 1844 roku przez arcybiskupa Paryża, uznawany za najważniejszy „kościół polski” w Paryżu, miejsce w którym bywał m.in. Adam Mickiewicz oraz Fryderyk Chopin. Źródło: domena publiczna, Wikipedia.
4. Pielgrzymka polskich towarzystw katolickich w Argentuil we Francji 1934. Ambasador RP we Francji w pierwszym rządzie (w środku, stoi oparty o łaskę), bp Adolf Jełowicki (po lewej stronie od ambasadora), rektor Polskiej Misji Katolickiej we Francji, ks. Witold Paulus (na prawo od ambasadora). Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-Z-644, autor zdjęcia: F. Witczak,

Paryż .

Polska Misja Katolicka we Francji stanowi jedną z najbardziej rozpoznawalnych polskich instytucji katolickich na emigracji. W załączkowej formie ukształtowała się już w pierwszej połowie XIX wieku, w okresie Wielkiej Emigracji, jako tzw. Misja Polska, celem odpowiedzi na potrzeby duchowe emigrantów polskich. W 1922 roku jej dotychczasowy status uległ zmianie. Prawnie stała się Polską Misją Katolicką we Francji,

odpowiedzialną za organizowanie opieki duszpasterskiej dla Polaków na terenie całej Francji.

Fale emigracji Polaków do Francji w XIX i XX wieku

Emigracja Polaków do Francji miała zasadniczo charakter grupowy i dość zorganizowany, stąd możemy mówić o tzw. falach emigracji polskiej do Francji. Warto przypomnieć, że jedna z pierwszych fal emigracji miała charakter polityczno-patriotyczny i wiązała się z wydarzeniem zwanym Wielką Emigracją, a więc ze zintensyfikowanym ruchem migracyjnym Polaków, wywołanym powstaniem listopadowym oraz jego upadkiem. Zwolennicy powstania pozbawiani byli przez zaborcę praw cywilnych, karani konfiskatą majątku, groziło im uwięzienie czy zesłanie. Z drugiej strony z powstańcami solidaryzowali się Francuzi, odnosząc się do nich z wyraźną życzliwością, co znalazło swój wyraz w słowach: „cała Francja jest polska”, wypowiedzianych przez markiza Marie Josepha de La Fayette (1757–1834), współzałożyciela Francusko-Polskiego Komitetu Pomocy dla powstańców. Emigracja popowstaniowa odegrała istotną rolę w podtrzymaniu tożsamości narodowej oraz w zachowaniu i rozwoju polskiego życia kulturalnego na emigracji. Ikoniczną postacią stał się książę Adama Jerzy Czartoryski (1770–1861), którego wkład w nagłośnienie sprawy polskiej i walkę, by „sprawa polska” nie została zapomniana w Europie, były nie do przecenienia. Prężnym ośrodkiem patriotycznym związanym z jego osobą, był Hôtel Lambert na Wyspie św. Ludwika w Paryżu, gromadzący konserwatywne skrzydło emigracji polskiej oraz przyciągający wybitnych twórców polskiej kultury, jak Adam Mickiewicz, Zygmunt Krasiński, Fryderyk Chopin i inni. W okresie popowstaniowym zawiązały się ważne dla podtrzymania ojczystej kultury instytucje, jak Towarzystwo Historyczno-Literackie (1832), Biblioteka Polska w Paryżu (1838), Szkoła Narodowa Polska, Batignolles (1842), Instytut Panien Polskich (1844) czy Dom św. Kazimierza (1846), w którym ostatnie lata życia spędził Cyprian Kamil Norwid (1821–1883). Francja stanowiła również istotny kierunek

emigracji politycznej Polaków po klęsce powstania styczniowego.

Kolejna fala emigracji rodaków do Francji – na przełomie XIX i XX wieku – miała podłoże ekonomiczne. Tworzyli ją głównie mieszkańcy zaboru pruskiego oraz ubogiej, a przy tym przeludnionej Galicji, a więc głównie rolnicy i robotnicy, którzy na terenie Francji znaleźli chleb, podejmując pracę w kopalniach, przemyśle oraz na terenie dużych gospodarstwach rolnych (Pas de Calais, Nancy, Lotaryngia).

Następną falę emigracji – również zarobkową – przyniósł okres po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Zsynchronizowały się wówczas następujące problemy: z jednej strony – zapotrzebowanie Francji na siłę roboczą (podczas I wojny światowej Francja straciła ok. 3 mln obywateli, z czego 40% rolników, a 25% robotników przemysłowych), z drugiej strony – niepodległa Polska borykała się z problemami kryzysu ekonomicznego, w tym bezrobociem, a także ze zjawiskami przeludnienia. Na te bolączki odpowiedział w pewnym stopniu rząd francuski, którego przedstawiciele poszukiwali rąk do pracy i zdecydowali się na proimigrancki kierunek polityki. Komplementarne interesy obu państw doprowadziły do oficjalnego porozumienia oraz do podpisania w 1919 roku konwencji, a następnie dalszych aktów prawnych, regulujących sprawy pobytu, praw socjalnych i wynagrodzenia dla emigrantów z Polski we Francji. W latach trzydziestych XX wieku Polacy stanowili jedną z największych grup imigrantów we Francji, liczącą ok 500 tysięcy osób. Najwięcej Polaków osiedliło się na północy Francji, a następnie w regionie paryskim. W latach dwudziestych rząd francuski wydawał przychylne ustawy dotyczące naturalizacji Polaków, ale już w następnej dekadzie sytuacja uległa diametralnej zmianie, na niekorzyść rodaków. Podczas kryzysu ekonomicznego we Francji, imigranci, w tym liczni Polacy, postrzegani byli jako ci, którzy odbierają Francuzom chleb i pracę. W efekcie tego miały miejsce masowe ekspulsje Polaków do kraju pochodzenia.

Zwiększenie liczby emigrantów polskich we Francji nastąpiło również po zakończeniu II wojny światowej. Francja przyjęła wówczas na swoje ziemie licznych żołnierzy polskich, a także dała schronienie duchownym polskim, wyzwolonym z obozów koncentracyjnych i wymagających rekonwalescencji. Emigracja Polaków do Francji zauważalna była także w latach osiemdziesiątych XX wieku i miała podłoże polityczne (stan wojenny, „emigracja solidarnościowa”).

Powstanie struktur duszpasterstwa emigracyjnego dla Polaków we Francji

Cechą charakterystyczną emigracji polskiej we Francji była grupowość, a więc pewien stopień zorganizowania, pozwalający na stosunkowo szybkie wykształcenie się emigracyjnych/polonijnych form instytucjonalnych, wychodzących naprzeciw potrzebom polskich emigrantów w różnych obszarach: zatrudnienia, spraw bytowych, kontaktów społecznych, życia kulturalnego i religijnego. W ten sposób, względnie szybko, uruchomiono liczne organizacje, towarzystwa, szkoły, placówki opiekuńczo-wychowawcze oraz ośrodki życia religijnego. Warto zauważyć, że w okresie utraty niepodległości to Kościół katolicki dawał emigrantom wielopłaszczyznowe wsparcie i stanowił jedną z najważniejszych instytucji, stojących na straży polskiej kultury, tradycji i języka na obczyźnie. Emigranci w znacznym stopniu swoją tożsamość wiązali właśnie z przynależnością do Kościoła katolickiego i do religii: *„Jestem Polakiem, urodzonym tu we Francji. Jestem synem górnika i znam ciężką pracę mojego ojca. To była praca ponad siły. Moi rodzice przyjechali do Francji za chlebem. Tak, za chlebem. Dziś wam trudno zrozumieć, że w Polsce nie było co jeść, że trzeba było szukać go za granicą. Z opowiadania moich rodziców wiem jak ciężkie było ich życie po przybyciu do Francji. Jedynym ich «bogactwem» była przywieziona z Polski «stara przepasana sznurkiem walizka». A w niej oprócz prostych rzeczy znajdował się kawałek chleba na drogę, krzyż, obrazek Matki Bożej, książeczka do modlitwy i różaniec włożony ręką matki.*

Rodzice nie znali języka francuskiego. Nie mieli mieszkania, nie mieli pracy i nie znali ludzi. Jedyne miejsce możliwej pracy była najbliższa kopalnia. Kiedy znaleźli «kopalniane» mieszkanie na ścianie Matka powiesiła krzyż i obrazek M[atki] B[ożej]. A potem szukali kościoła i polskiego księdza. I to było dla nich najdroższe miejsce, które nie tylko gromadziło ich na niedzielnej Mszy świętej, ale przypominało im kawałek opuszczonej Ojczyzny. Dzisiaj po tylu latach jestem wdzięczny moim rodzicom, że nauczyli mnie, swoim przykładem, głębokiej wiary w Boga i w Jego Opatrzność, a w każdą niedzielę prowadzili nas na Mszę świętą i nigdy nie zapominali, że są Polakami. Dziś po tylu latach dziękuję im za to, że nauczyli mnie miłości do Ojczyzny, że mówili zawsze do mnie po polsku i przekazali mi Jej tradycję, ucząc pieśni polskich i narodowych zwyczajów i zaszczepili mi to, bym był dumny z tego, że jestem Polakiem. Ta miłość do Ojczyzny doprowadziła mnie do Harcerstwa, a potem do Ruchu Oporu, gdzie jako młody chłopiec byłem zaangażowany w jej działalność. Ta miłość do Ojczyzny sprawiła, że w czasie stanu wojennego włączyłem się w aktywną pomoc potrzebującym Polakom. Dziękuję im, że przekazali mi miłość do Kościoła i Kapłanów. Mam nadzieję, że moi rodzice, tam w niebie, cieszą się, że ich wysiłek nie poszedł na marne”. [Cyt. za ks. R. Czarnowski, Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej w latach 1918–1939, referat 2018, zob. poniżej: Bibliografia).

Tam gdzie pojawiali się polscy osadnicy, duchowni starali się towarzyszyć im w codziennych problemach, odpowiadając przede wszystkim na ich potrzeby duchowe oraz tworząc w tym celu zorganizowane struktury duszpasterskie. Centralną komórką odpowiedzialną za opiekę duszpasterską nad emigrantami, odpowiadającą za rozwój sieci placówek duszpasterstwa emigracyjnego/polonijnego oraz ruch kadrowy duchownych na terenie Francji, była Polska Misja Katolicka we Francji, która z czasem zainicjowała i kierowała najliczniejszymi polskimi stowarzyszeniami, zapewniając Polakom ponadto pomoc prawną, prowadząc placówki oświatowe, kulturalne, a także organizując

wsparcie materialne, charytatywne.

Polska Misja Katolicka we Francji – w załączkowej postaci jako duszpasterstwo polskojęzyczne dla emigrantów polskich – wykształciła się w związku z tzw. Wielką Emigracją. Wśród emigrantów, którzy opuścili ziemię polskie po upadku powstania listopadowego znaleźli się księża (około czterdziestu duchownych, w tym dziesięciu zakonników). Pierwsza zorganizowana opieka duszpasterska prowadzona była przez Zgromadzenie Zmartwychwstania Pana Naszego Jezusa Chrystusa (zmartwychwstańców), od 1842 roku jako Misja Polska. W tym okresie ta centralna struktura nie posiadała jeszcze oficjalnej łączności z Kościołem w Polsce i mogła liczyć jedynie na wsparcie miejscowej hierarchii kościelnej. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości i nasileniu się ruchów migracyjnych Polaków do Francji, zaistniała konieczność rewizji i reorganizacji dotychczasowego modelu duszpasterstwa emigracyjnego. Przyczyniły się do tego m.in. prośby oraz apele kierowane przez samych zainteresowanych, tj. przedstawicieli osadników polskich, którzy dopominali się o umożliwienie im praktyki życia religijnego oraz kontaktów z polskimi duszpasterzami. Kardynał Edmund Dalbor, prymas Polski, powierzył Misję Polską duchownym ze Zgromadzenia Księży św. Wincentego a Paulo, spośród których wybrany został pierwszy rektor zreorganizowanych struktur, tj. Polskiej Misji Katolickiej we Francji, ks. Wilhelm Szymbor CM (1922). Następnie w czerwcu 1922 roku, na podstawie porozumienia między hierarchami francuskimi (kard. Louis-Ernestem Dubois i bp. Chaptalem) oraz ks. kardynałem Dalborem, prymasem Polski zostały podpisane Statuty Polskiej Misji Katolickiej, na mocy których Polska Misja Katolicka była odpowiedzialna za zorganizowaną opiekę duszpasterską Polaków na terenie Francji. Najbardziej dokuczliwą trudnością ograniczającą rozwój struktur Misji był brak dostatecznej liczby kapłanów polskich, którzy mogliby zapewnić opiekę duszpasterską rodakom.

Wydarzeniem, które wpłynęło na większe zrozumienie ze strony

hierarchii francuskiej na znaczenie życia religijnego Polaków, była wizyta w 1924 roku w Polsce grupy biskupów francuskich, wraz z arcybiskupem Paryża, kard. L. Duboisem na czele. Biskupi francuscy wynieśli z pobytu w Polsce obraz żywotności polskiego Kościoła, a pokłosiem wizyty było porozumienie z 1925 roku, które regulowało relacje i zależności między duchowieństwem polskim i francuskim, tzw. *Règlement des aumôniers polonais* (na temat m.in. zapewnienia mieszkania dla duszpasterzy emigracyjnych, kapelanów, jurysdykcji, godzin nabożeństw, spraw katechizacji, udzielania sakramentów, odprawiania mszy świętych w języku polskim, sprawowanie spowiedzi w języku polskim, rejestry wiernych, ofiary pieniężne, sprawozdawczość z prac duszpasterskich, zasady wynagradzania).

Duchownych polskich zaangażowanych wówczas w duszpasterstwo polonijne we Francji, dzielono na cztery podstawowe grupy: 1) duszpasterzy stałych w koloniach zwartych; 2) duchownych objeżdżających ustalone terytorium, posiadających swoją stałą siedzibę w Paryżu; 3) tzw. księży objazdowych, tj. duszpasterzy okazjonalnych oraz 4) księży studentów, którzy kształcili się w Paryżu, Strasburgu, Lillie, Lyonie, a także w Lowanium, Fryburgu szwajcarskim i Rzymie.

Obecnie Polska Misja Katolicka we Francji prowadzi około 70 ośrodków duszpasterstwa polskiego oraz ponad sto punktów duszpasterskich, w których kapłani odprawiają Mszę świętą w języku polskim. Do głównych zadań Polskiej Misji Katolickiej we Francji należą: organizacja duszpasterstwa Polaków we Francji, organizacja katechizacji oraz wielokierunkowych aktywności katolickich środowisk polonijnych, celem podtrzymania tożsamości narodowej, kultury i życia duchowego (ośrodki życia religijnego, organizacje polonijne, stowarzyszenia, placówki oświatowe i wychowawcze, działalność charytatywna). Polska Misja Katolicka prowadzi ponadto Seminarium Polskie w Paryżu w Issy-Les-Moulineaux oraz domy rekolekcyjne.

Bibliografia (wybór)

Czarnowski R., *Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu*, Pelplin 2020.

Czarnowski R., *Duszpasterstwo polskie we Francji i jego rola w podtrzymywaniu tożsamości narodowej w latach 1918–1939: Referat wygłoszony na XI sesji Stałej Konferencji MABPZ w Paryżu w 2018 r.*, <https://mabpz.org/publikacje-b/duszpasterstwo-polskie-we-francji-i-jego-rola-w-podtrzymywaniu-tozsamosci-narodowej-w-latach-1918-1939> [02.12.2023].

Czarnowski R., *Polityka ks. Franciszka Cegiełki wobec Ambasady Polski Ludowej w Paryżu: Referat wygłoszony na XXXVIII sesji Stałej Konferencji MABPZ – Londyn 2016 r.*, <https://mabpz.org/publikacje-b/polityka-ks-franciszka-cegielki-wobec-ambasady-polski-ludowej-w-paryzu> [02.12.2023].

Czarnowski R., *Rektor PMK ks. Aleksander Jełowicki jako mecenas kultury, tradycji oraz duszpasterstwa polskiego we Francji. Referat wygłoszony na XXXVII sesji Stałej Konferencji MABPZ – Rapperswil 2015*, <https://mabpz.org/publikacje-b/rektor-pmk-ks-aleksander-jelowicki-jako-mecenas-kultury-tradycji-oraz-duszpasterstwa-polskiego-we-francji> [02.12.2023].

Hłond A., *W obronie duszy polskiej. Kardynał August Hłond jako opiekun duchowy emigracji polskiej w źródłach Polskiej Misji Katolickiej we Francji 1927–1948*, wstęp R. Czarnowski, oprac. i red. naukowa M. Wiśniewska, Warszawa 2023.

Kołodziej B., *Troska Prymasów Polski o naszych emigrantów oraz ich uprawnienia*, „Studia Prymasowskie” 2011, t. 5, s. 43–55.

Kubera J., *Polskie organizacje imigranckie we Francji – raport z analizy danych zastanych*, Warszawa 2019.

Ziółek J., *Ze studiów nad życiem religijnym Wielkiej*

Emigracji, „Studia Polonijne” 1994, t. 16, s. 99–119.

Zych S., „Duszpasterstwo Polskie we Francji” w zbiorach *Archiwum Polskiej Misji Katolickiej w Paryżu*, „Studia Polonijne” 2018, t. 39, s. 245–263.